

Book Review:

Studio Mumbai: Inspiration and Process in Architecture

Serrazanetti, F., & Schubert, M. (2013)

Moleskine SpA, China

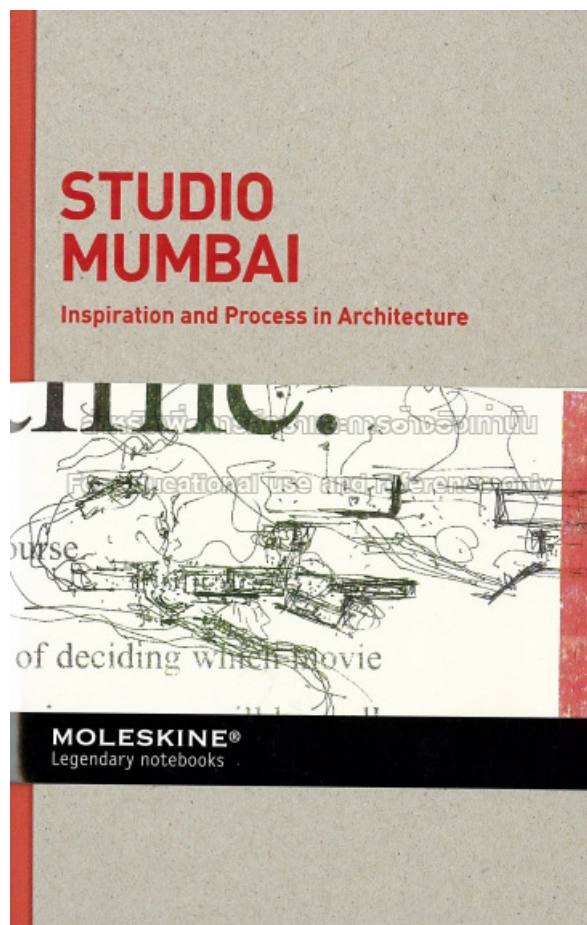
148 pp.

Received 14/6/2018

Accepted 26/8/2018

แนวคิดในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของสถาปนิกหรือผู้ออกแบบ ซึ่งโดยปกติแล้วสถาปัตยกรรมมักมีที่มาแห่งการเกิดรูปร่างรูปทรงหรือลักษณะทางกายภาพ โดยตอบสนองทางด้านความงาม ประโยชน์ใช้สอย หรือด้านอื่นๆ อันเกิดจากปัจจัยต่างๆ ที่แวดล้อม ดังนั้น การศึกษาพัฒนาการของการออกแบบทางด้านสถาปัตยกรรมของบริบทหนึ่ง อาจส่งผลอันเกิดประโยชน์ต่อการศึกษาพัฒนาการของการออกแบบทางด้านสถาปัตยกรรมของอีกบริบทหนึ่ง มีนักออกแบบหลายคนเกิดและเติบโตในซีกโลกตะวันออกแต่เดินทางไปศึกษาศาสตร์ในแขนงของสถาปัตยกรรมเพิ่มเติมในซีกโลกตะวันตกจนมีโอกาสดูเห็นและเก็บเกี่ยวประสบการณ์ในช่วงเวลาหนึ่งซึ่งได้จากการทำงานในออฟฟิศของสถาปนิกที่มีชื่อเสียงของโลก จากนั้นจึงกลับมา ณ ภูมิลำเนาเดิมเพื่อมาพัฒนาแผ่นดินเกิด และปฐมบทแห่งการผสมผสานศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมระหว่างความเป็นสากล (global/universal) และความเป็นพื้นถิ่น (local) อันประกอบด้วยการบูรณาการขององค์ความรู้ เทคนิค วิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ความงาม สังคม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ จึงได้เริ่มต้นขึ้น

บีจอย เจน (Bijoy Jain) สถาปนิกผู้ก่อตั้งสำนักงานสถาปนิกสตูดิโอโมมไบ Studio Mumbai ในปี ค.ศ. 1995 มีภูมิหลังเป็นชาวอินเดีย เกิดที่เมืองมุมไบ ประเทศอินเดีย ในปี ค.ศ. 1965 จบการศึกษาในระดับชั้นปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยวอชิงตัน (Washington University, St. Louis, USA.) มลรัฐเซนต์หลุยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1990 มีประสบการณ์ทำงานในออฟฟิศสถาปนิกที่มีชื่อเสียงอย่าง ริชาร์ด มายเออร์ (Richard Meier) ในช่วงปี ค.ศ. 1989-1995 ทั้งในสำนักงานสาขาที่ลอสแอนเจลิส (Los Angeles) และในลอนดอน (London) บีจอย เจน มีเกียรติประวัติการได้รับรางวัล The Global Award for Sustainable Architecture จาก The French Institute of

ที่มา: Serrazanetti & Schubert, 2013 (cover page).

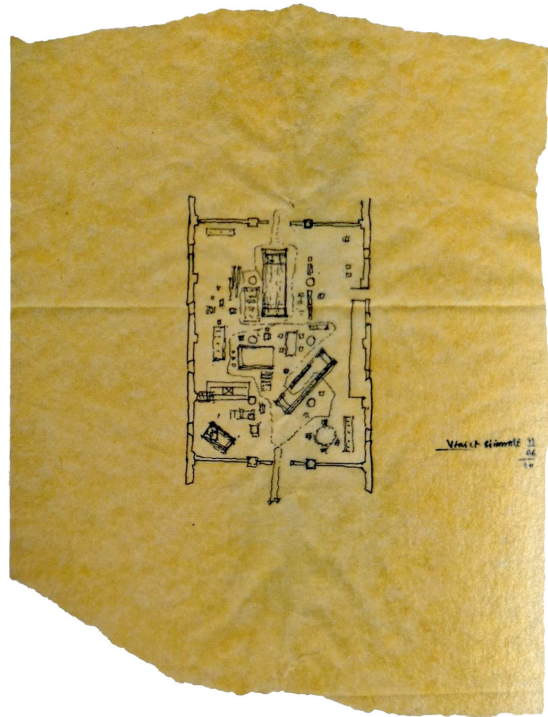
รูปที่ 1 ภาพสเก็ตซ์งานออกแบบ Belavali House เมืองคาลยัน-ดอมบิฟลี รัฐมหาราษฏระ ประเทศอินเดีย ก่อสร้างปี ค.ศ. 2008 ออกแบบโดย สตูดิโอโมมไบ (Sketch of Belavali House, Kalyan Dombivli, Maharashtra, India)

Architecture (L' Institut francais d'architecture (IFA) - สถาบันแห่งสถาปัตยกรรมประเทศฝรั่งเศส) ประเภทงานออกแบบที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแบบยั่งยืน (Sustainable Architecture) ในปี ค.ศ. 2009 ถือเป็นรางวัลอันมีคุณค่าและทรงเกียรติเพราะมีสถาปนิกชั้นนำหลายท่านเคยได้รับรางวัลดังกล่าวมาแล้ว อาทิ บัลคาริชนา ดอร์ชิ (Balkrishna Doshi) ชาวอินเดีย ในปี ค.ศ. 2007 อาเรจินโดร อาราวีนา

(Alejandro Aravena) ชาวชิลี ในปี ค.ศ. 2008 เป็นต้น ทั้งนี้รางวัลดังกล่าวยังมีสถาปนิกชาวไทยอย่าง สุริยะ อัมพันศิริรัตน์ ปฐมา หุ่นรักวิทย์ และ บุญเสริม เปรมชาดา ซึ่งเคยได้รับ ในปี ค.ศ. 2012 ค.ศ. 2016 และ ค.ศ. 2018 ตามลำดับ

นอกจากนั้นสตูดิโอโมมไบยังมีการแสดงผลงานการออกแบบในนิทรรศการงานศิลปะนานาชาติ Venice Biennale ครั้งที่ 12 ที่เมืองเวนิส ประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ. 2010 ในหัวข้อ “Work – Place” โดยนำเสนอความสำคัญของสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และความเป็นท้องถิ่นผ่านหุ่นจำลองขนาดใหญ่ในมาตราส่วน 1:1 การนำเสนอการศึกษาและตัวอย่างวัสดุ ฝีมือช่างท้องถิ่น เทคโนโลยีทางการก่อสร้างอันเป็นภูมิปัญญาเฉพาะตัว การสังเกตที่รวบรวมจากงานในช่วงเวลาต่างๆ (รูปที่ 2) การเขียนแบบ ฯลฯ โดยได้รับรางวัลและการชื่นชมจากการจัดแสดงใน การที่ทำให้ผู้ชมได้เข้าถึงและตีความกับสภาพแวดล้อมที่ จัดแสดงอันยอดเยี่ยมแสดงถึงกระบวนการทางความคิด และตัวตนของสตูดิโอโมมไบได้อย่างแท้จริง (รูปที่ 3) และทางสตูดิโอโมมไบได้นำเสนอผลงานจัดแสดงอีกในครั้งที่ 15 ในปี ค.ศ. 2016 ในรูปแบบของการนำเสนอรายละเอียดวัสดุกับการออกแบบในหัวข้อ “Immediate landscapes” ภายใต้แนวคิดบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (local knowledge) กับงานช่างฝีมือ (skills) ที่ใช้ในกระบวนการออกแบบ นอกจากนี้ บียอย เจนยังเคยให้สัมภาษณ์ถึง หลุยส์ คาน (Louis Kahn) สถาปนิกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการแนวคิดทางสถาปัตยกรรมในทั้งทางตรงและทางอ้อมตั้งแต่เมื่อครั้งที่ บียอย เจน ได้ไปเยี่ยมชม India Institute of Management (IIMA) งานสถาปัตยกรรมที่ออกแบบโดย หลุยส์ คาน ที่เมือง อาเมดาบัด (Ahmedabad) อาคารที่ใช้ผนังเป็นการก่ออิฐ มีความสัมพันธ์ระหว่างรูปร่าง รูปทรง และที่ว่าง งานสถาปัตยกรรมในแบบฉบับของหลุยส์ คาน แต่แฝงไปด้วยพลังจากงานสถาปัตยกรรมโมกุล (Mogul Architecture) ที่เป็นสถาปัตยกรรมโบราณของอินเดีย

Studio Mumbai: Inspiration and Process in Architecture เป็นงานเขียนและเรียบเรียงของฟรานเชสกา เซอราซานเนตติ (Francesca Serrazanetti) และ แมททีโอ ชูเบิร์ท (Matteo Schubert) หนังสือที่รวบรวมปรัชญาการออกแบบ แนวคิดและงานสถาปัตยกรรมของสตูดิโอโมมไบ (Studio Mumbai) โดยเนื้อหาจะเป็นการนำเสนอแรงบันดาลใจและกระบวนการในการออกแบบ พร้อมบทความในเล่มเรื่อง The Praxis and the Territory of Studio

ที่มา: Serrazanetti & Schubert, 2013, p. 50

รูปที่ 2 ภาพสเก็ตซ์การแสดงผลงานการออกแบบในนิทรรศการงานศิลปะนานาชาติ Venice Biennale ครั้งที่ 12 ที่เมืองเวนิส ประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ. 2010 ในหัวข้อ “Work – Place” ออกแบบโดย สตูดิโอโมมไบ (Lay out sketch of Venice Biennale, Venice, Italy in 2010 to create the theme of “Workplace”)

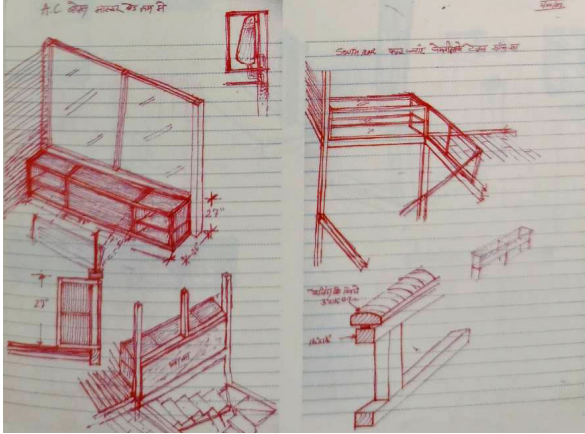

ที่มา: Studio Mumbai, 2012, p. 196

รูปที่ 3 บรรยากาศการแสดงผลงานการออกแบบในนิทรรศการงานศิลปะนานาชาติ Venice Biennale ครั้งที่ 12 (Environment in exhibition space at Venice Biennale)

Mumbai ของ ราทิกา เดไซ (Radhika Desai) โดยเนื้อหาในหนังสือจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก กล่าวถึงบทความที่เกี่ยวกับพื้นฐานที่เป็นกระบวนการออกแบบในภาพรวมของสตูดิโอโมมไบในเชิงวิคิด แนวทางปฏิบัติและภาพรวมในแนวความคิด (The Praxis and the Territory of Studio Mumbai) และบทสนทนากับบียอย เจน หรืออีกนัยหนึ่งคือมุมมองต่อสตูดิโอโมมไบและสิ่งที่สตูดิโอโมมไบต้องการบอกกล่าวผ่านงานออกแบบของตนไม่ว่าจะเป็น

แนวคิดของสถาปัตยกรรมกับงานฝีมือช่าง การสเกตช์และการเขียนแบบ แรงบันดาลใจ สถานที่ก่อสร้าง บริบทและสภาพแวดล้อม การผสมผสานระหว่างศาสตร์ตะวันตกกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิหลังและรากเหง้าของความเป็นอินเดีย มุมมองกับเรื่องของเครื่องมือทางดิจิทัล ความสำคัญและสัจจะของวัสดุ ฯลฯ

ที่มา: Serrazanetti & Schubert, 2013, p. 115

รูปที่ 4 ภาพสเกตช์ของช่างไม้ในการออกแบบบ้าน Palmyra House เมืองนันทรวารี รัฐมหาราษฏระ ประเทศอินเดีย ก่อสร้างปี ค.ศ. 2007 ออกแบบโดย สตูดิโอโมมไบ (Carpenter's sketches of Palmyra House in details of build works)

ที่มา: Studio Mumbai, 2012, p. 101

รูปที่ 5 บ้าน Palmyra House (มุมมองส่วนห้องพักผ่อนผ่านคอร์ทยาร์ดที่เป็นสระน้ำและเป็นเชื่อมอาคารทั้งสองฝั่ง) (Perspective of living area with pond courtyard between two buildings of Palmyra House)

โดยประเด็นของกระบวนการที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติ (praxis) นั้น บิโจย เจน ได้กล่าวหมายรวมถึงกระบวนการที่ประกอบด้วยทฤษฎีในการออกแบบ บทเรียนทางสถาปัตยกรรม งานฝีมือช่างในการออกแบบ และก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม การปฏิบัติ (practice) การก่อรูปร่างทางสถาปัตยกรรม และการตระหนักหรือสำนึกอันเกิดจากการฝึกฝน ทั้งยังรวมถึงภาคปฏิบัติงานจริงที่สถาปนิกได้เรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ที่จับต้องได้และมีความคลุมเครือที่จับต้องไม่ได้ รวมถึงการเรียนรู้ในภาคทฤษฎี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าปรัชญาสาขาหนึ่งที่มีเรียกว่า ภาววิทยา (Ontology) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความมีอยู่ของความแท้จริง (being) นั้นว่าเป็นจริงอย่างไรเป็นประเด็นแรกเริ่มและเป็นธรรมชาติในการก่อเกิดงานสถาปัตยกรรมของสตูดิโอโมมไบ และบิโจย เจน ยังกล่าวถึงการแนวคิดในการค้นคว้างานออกแบบผ่านการผลิตการเรียนรู้ผ่านการสร้างจริงในขั้นตอนการผลิต (production) ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโมเดลหรือรูปจำลองในขนาดใหญ่ (large scale mock up) การศึกษาเรื่องวัสดุ (materials) การสเกตช์และการเขียนแบบ (sketches and drawings) (รูปที่ 4) ก่อนที่จะเป็นสถาปัตยกรรมจริง (รูปที่ 5) ว่าเป็นเนื้อแท้หรือสัจจะที่แสดงให้เห็นในงานออกแบบของสตูดิโอโมมไบ (Studio Mumbai - Bijoy Jain, 2012, pp. 7)

ราทิกา เดไซ ได้กล่าวถึงประเด็นที่น่าสนใจของแนวทางปฏิบัติและภาพรวมในแนวความคิด อาทิ การเกริ่นนำเอกลักษณ์เฉพาะของสตูดิโอโมมไบที่เน้นการสร้างงานจริงผ่านงานเขียนแบบและหุ่นจำลองว่าเป็นการฝึกฝนที่จะทำให้เข้าใจกระบวนการออกแบบงานสถาปัตยกรรมในช่วงแรกเริ่มและจินตนาการอันส่งผลถึงภาพลักษณ์ของตัวสถาปัตยกรรมเอง ทำให้เห็นความมีชีวิตชีวา ฉันทลักษณ์แบบแผน และความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นภาษาทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏออกมา อนึ่ง ความหลากหลายในวัฒนธรรมทำให้เห็นถึงกระบวนการออกแบบได้นำเอาความหลากหลายซึ่งบางครั้งเป็นเหมือนขั้วตรงข้าม แต่สามารถหลอมรวมความแตกต่างเข้าเป็นเนื้อเดียวกันและแสดงออกมาให้เห็นในกลิ่นอายของงานสถาปัตยกรรม อาทิ ความมีแบบแผนตามธรรมเนียมปฏิบัติที่ต้องเคร่งครัดกับการปล่อยไปตามวิถีหรือครรลองของสังคมที่ควรดำเนินไปอย่างไม่สามารถที่จะกำหนดรูปแบบหรือทิศทางได้ ส่วนในช่วงของการก่อสร้าง (built work) หรือ การกำหนดลักษณะกายภาพของงานสถาปัตยกรรม (Physical installation) นั้น โรบิน อีแวนส์ (Robin Evans) สถาปนิกและอาจารย์ทางสถาปัตยกรรม ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง

“Translations from Drawing to Building” ได้อย่าง น่าสนใจว่าการให้ความสำคัญกับขั้นตอนการทำแบบหรือ เอกสารที่ใช้ในการก่อสร้าง (the document of drawing) ก่อนจะดำเนินไปถึงขั้นตอนการก่อสร้างอาคาร ว่าเป็น สิ่งที่สำคัญมากเพราะจะเป็นการสร้างสมดุลระหว่าง กระบวนการในการออกแบบกับช่วงเวลาที่ทำกรก่อสร้าง อาคาร ทำให้งานสถาปัตยกรรมสมบูรณ์แบบอย่าง ที่ผู้ออกแบบมุ่งหวังไว้ (Evans, 1997) และสิ่งที่ขาดไม่ได้ เลยคือทีมงานที่เป็นฝ่ายผลิต อันประกอบด้วย สถาปนิก วิศวกร ช่างเทคนิค ช่างปูน ช่างไม้ ช่างก่อ ช่างสี ฯลฯ ทำให้เห็นถึงองค์ความรู้ในการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรม ที่ประกอบไปด้วยศาสตร์หลายส่วนอันเป็นมุมมองและ ทักษะคติในการทำงานที่ใช้บริบทของความเป็นอินเดีย ใน เรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นพื้นที่ถิ่น ช่างฝีมือกับศาสตร์ทางสถาปัตยกรรม เพื่อตอบสนอง กระบวนการสร้างงานสถาปัตยกรรมในอินเดีย (Serrazanetti & Schubert, 2013, pp. 7-8)

ในส่วนที่สองเป็นการนำเสนอวิธีการทำงานของ สตูดิโอโมมไบผ่านแบบร่างและแบบทางสถาปัตยกรรม (drawings) ซึ่งมีเนื้อหาหลักอยู่ 6 ประการ คือ การ สังเกตการณ์และการสำรวจพื้นที่ (observation and survey) แนวความคิดในการออกแบบ (concept) บทสนทนาและการพัฒนางานออกแบบ (dialogue and development) การสร้างสถาปัตยกรรม (making) และ สถาปัตยกรรมกับสภาพแวดล้อม (home environment) โดยส่วนใหญ่เป็นแนวคิดอันเกิดจากบริบทของความเป็น อินเดีย ไม่ว่าจะเป็น วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ฯลฯ ยกตัวอย่างเช่น ความสนใจในเรื่องของผ้าพื้นเมืองที่ใช้ใน การแต่งกายของผู้หญิงชาวอินเดียที่เรียกว่า ส่าหรี (Sarees) บิจอย เจน ให้ความสำคัญในทุกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกัน ตั้งแต่การผลิตจากโรงงาน การจำหน่ายที่ร้าน การใช้งาน ในรูปแบบต่างๆ จนถึงการนำไปใช้ในแนวคิดและ กระบวนการออกแบบ นอกจากนั้น บิจอย เจน ยังกล่าวถึง กลุ่มบุคคลที่เป็นกลไกขับเคลื่อนให้เกิดองค์ความรู้และการ สร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมอย่างกลุ่มช่างฝีมือและช่าง พื้นบ้านต่างๆ ที่มีส่วนสำคัญในการผลิตที่พัฒนาจากแบบ สเกตช์ แบบก่อสร้าง หุ่นจำลอง หุ่นจำลองขนาดใหญ่ไป จนถึงการลงพื้นที่ก่อสร้างจริง และบิจอย เจน ได้ทั้งทำไว้ใน ส่วนของสภาวะแวดล้อมของ “บ้าน (home)” ซึ่งหมายถึง เมืองมุมไบ ที่มีลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพสังคม และเมืองที่มีความซับซ้อนที่หล่อหลอมให้สตูดิโอโมมไบ มีลักษณะเฉพาะตัวเช่นนี้

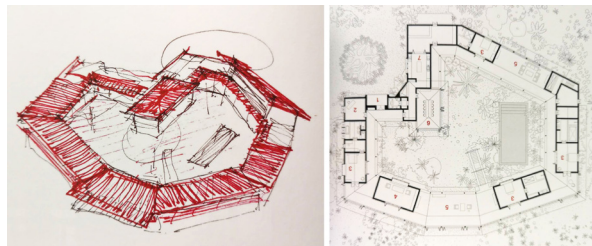
ที่มา: Studio Mumbai, 2012, p. 70, p. 80

รูปที่ 6 บ้าน Tara House เมืองคาร์ชิต รัฐมหาราษฏระ ประเทศอินเดีย ก่อสร้างปี ค.ศ. 2007 ออกแบบโดย สตูดิโอ มุมไบ (ภาพแหล่งน้ำเดิมจากการลงสำรวจพื้นที่ก่อสร้าง, พื้นที่เปิดโล่งระหว่างอาคารที่เป็นสระน้ำ) (Existing water source and the pond courtyard of Tara House)

ที่มา: Studio Mumbai, 2012, p. 76

รูปที่ 7 บ้าน Tara House (ภาพตัดตามขวาง (section) แสดง แหล่งน้ำเดิมใต้อาคาร, พื้นที่แหล่งน้ำเดิม (Baoli) และ ถูกพัฒนาเป็นสระน้ำใต้ดินภายในอาคาร) (Cross section of Tara House represents underground pool with the phenomenal of light)

ที่มา: Studio Mumbai, 2012, p. 68, p. 72

รูปที่ 8 ภาพสเกตช์และผังพื้นที่ในการออกแบบบ้าน Tara House (Lay out sketch and floor plan of Tara House)

Tara House เป็นตัวอย่างของการแสดงกระบวนการ ในการทำงานของสตูดิโอโมมไบ ที่เริ่มจากการสำรวจสภาพ แวดล้อมในที่ตั้งโครงการ (site) ที่มีแหล่งน้ำอยู่ในพื้นที่ (รูปที่ 6) จึงมีแนวคิดที่จะใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำดังกล่าว โดยแนวคิดของบ้าน Tara House เป็นการวางตัวอาคาร ให้เกิดพื้นที่เปิดโล่งระหว่างอาคาร (courtyard) ซึ่งมี ลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ เช่น พื้นที่สวน พื้นที่สระน้ำ และพื้นที่เหนือบ่อน้ำใต้ดินเดิม โดยมีรูปตัดขวางอาคาร (section) (รูปที่ 7) แสดงทางเดินจากพื้นที่เปิดโล่งลงสู่ พื้นที่ที่เป็นแหล่งน้ำเดิม (baoli) เบื้องล่างและถูกพัฒนา เป็นสระน้ำใต้ดินภายในอาคาร ส่วนระนาบเพดานด้านบน มีช่องแสง (skylight) รูปวงกลมเจาะทะลุผ่านจากพื้นที่สวน ด้านบนลงไปกระทบผิวน้ำด้านล่างสร้างบรรยากาศได้

อย่างดีเยี่ยม แสดงถึงขั้นตอนในการลงสำรวจพื้นที่ ก่อนที่จะมีการสเก็ตช์ (รูปที่ 8) การทำแบบทางสถาปัตยกรรม จนถึงก่อสร้างจริง ซึ่งเป็นวิธีที่ทางสตูดิโอคุมไบใช้เป็นลักษณะเฉพาะ จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นงานที่เชื่อมโยงระหว่างงานสถาปัตยกรรม ทำเลที่ตั้ง สภาพแวดล้อม มีความลุ่มลึกทางการจัดที่ว่าง รูปร่าง รูปทรง และองค์ประกอบที่เป็นรูปธรรมกับปรากฏการณ์แบบนามธรรมได้อย่างไร้ที่ติ

ประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษางานของสตูดิโอคุมไบนั้น เนื่องจากมีความเชื่อมโยงและอาจส่งผลถึงการศึกษาพัฒนาการงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทย เนื่องจากอินเดียและไทยมีลักษณะหลายอย่างที่มีความคล้ายคลึงกันแม้ว่าอินเดียจะอยู่ในภูมิภาคเอเชียใต้แต่ไทยอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ทั้งสองประเทศกลับมีความใกล้เคียงกันในแง่ของบริบทที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับการออกแบบงานสถาปัตยกรรม ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม บริบททางสังคม คติความเชื่อ เทคโนโลยีการก่อสร้าง งานฝีมือช่าง

รวมถึง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม นัยหนึ่งก็มีความเป็นตะวันออกเหมือนกัน ดังนั้น การตอบโจทย์ทางสถาปัตยกรรม อันผ่านการนำเสนองานออกแบบของสตูดิโอคุมไบ ในเชิงแนวคิดและกระบวนการในการออกแบบและสร้างงานสถาปัตยกรรมจะทำให้เห็นถึงมิติในการออกแบบจิตวิญญาณของงานช่างโบราณที่ผสมผสานกับความเป็นพื้นถิ่นและรายละเอียดจากฝีมือช่าง ที่สะท้อนออกมาทางสัจจะวัสดุ ผ่านกรรมวิธีก่อสร้างแบบโบราณแสดงถึงความยั่งยืนในจิตวิญญาณของงานช่าง ในงานสถาปัตยกรรม อันเป็นแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมรุ่นใหม่แต่ยังคงในสัจจะของความเป็นอินเดียอย่างแท้จริง

Reviewed by:

Nirandorn Tongaroon

*Faculty of Architecture and Planning,
Thammasat University*

References

- Evans, R. (1997). *Translations from drawing to building and other essays*. USA: The MIT Press.
- Serrazanetti, F., & Schubert, M. (2013). *Studio Mumbai: Inspiration and process in architecture*. China: Moleskine SpA.
- Studio Mumbai. (2012). *Studio Mumbai: Praxis*. Japan: TOTO Published.
- Veillon, C. (2011). *Work - Place: Studio Mumbai*. Switzerland: Archizoom.

